

Nr 5.

Utlåtande angående verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

Enligt § 4 i den för bankoutskottet gällande instruktionen har utskottet att undersöka och granska *riksbankens* tillstånd och huru densamma styrd och förvaltdad blivit, och bör utskottet därvid med synnerlig uppmärksamhet följa de fullmäktiges åtgärder, som avser metalliska kassans upprätthållande samt myntutväxlingens fortgång och bestånd.

För granskningens verkställande har utskottet tagit del av *dels* fullmäktiges i riksbanken allmänna och särskilda protokoll samt direktionens och industistyrelsens protokoll ävensom protokoll från gemensamma sammanträden med fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, samtliga protokoll för tiden från och med den 10 januari 1953, intill vilken dag ansvarsfrihet beviljats för fullmäktiges i protokollen antecknade beslut och åtgärder, och till början av innevarande års riksdag, *dels* den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen om verkställd granskning av riksbankens tillstånd och förvaltning under år 1952, *dels ock* fullmäktiges med utskottets memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse angående riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1953, ävensom de redogörelser, som av styrelserna för riksbankens avdelningskontor lämnats i avseende å dessa kontors förvaltning under samma år.

Vid granskningen har för utskottet varit tillgängliga jämväl särskilda redogörelser för verksamheten vid riksbankens pappersbruk vid Tumba och vid riksbankens sedeltryckeri under år 1953.

I fråga om metalliska kassans ställning, sedelutgivning, in- och utlåningsrörelse ävensom övrig verksamhet vid riksbankens huvud- och avdelningskontor samt vid riksbankens pappersbruk och sedeltryckeri tillåter sig utskottet att för en närmare kännedom om hithörande förhållanden hänvisa till de redogörelser, som lämnats i de berättelser, vilka avgivits av riksdagens revisorer och fullmäktige i riksbanken.

Å sin utlånings- och övriga rörelse under år 1953 har riksbanken erhållit en vinst av 79 838 046 kronor 20 öre.

I avseende härå hänvisas till de specificerade uppgifter beträffande riksbankens vinst- och förlusträkning, som förekommer i fullmäktiges nyssnämnda, av utskottet med memorial nr 1 till riksdagen överlämnade berättelse.

För den granskning av *riksgäldskontorets* styrelse och förvaltning, *Bihang till riksdagens protokoll 1954, 8 saml. Nr 5.*

som åligger innevarande års riksdags bankoutskott, har utskottet tagit del av *dels* de allmänna och särskilda protokoll, som blivit förda hos fullmäktige i riksgäldskontoret från och med den 10 januari 1953, intill vilken dag ansvarsfrihet tillerkänts fullmäktige för deras i protokollen antecknade beslut och åtgärder, till och med den 9 januari 1954, ävensom de protokoll, som under samma tid blivit förda vid gemensamma sammanträden med fullmäktige i riksbanken och i riksgäldskontoret, *dels* den av riksdagens revisorer avgivna berättelsen om granskning av riksgäldskontorets tillstånd och förvaltning för tiden 1 juli 1952—30 juni 1953, *dels ock* fullmäktiges med utskottets memorial nr 2 överlämnade, till 1954 års riksdag avgivna berättelse.

Sedan utskottet numera fullgjort sitt granskningsuppdrag, får utskottet avgiva berättelse över den verkställda granskningen.

1:o)

Valuta- och penningpolitiken.

Den ekonomiska utvecklingen i de västeuropeiska länderna under 1953 har kännetecknats av fortsatt stabilisering. Prisnivån har varit tämligen orörlig eller sakta sjunkande, och påfrestningarna på betalningsbalanserna har lättat. Dämpningen i den västeuropeiska konjunkturen i förening med den höga aktiviteten i Förenta staterna samt förbättringen i bytesrelationerna mellan industrivaror och råvaror har medfört en ökning i Västeuropas dollarreserver med inemot 2 miljarder dollar. Härtill har även vissa amerikanska stödåtgärder bidragit. I den rådande konjunkturen har den ekonomiska politiken i större utsträckning än tidigare kunnat arbeta med generella medel i stället för direkta regleringar. Denna fortsatta omläggning har emellertid inte åtföljts av någon allmän expansion inom produktionen även om en återhämtning ägt rum inom de områden — främst konsumtionsvaruindustrierna — som drabbades av bakslag under 1952. Tecken har visat sig på en viss avmattning inom investeringsverksamheten. Mot bakgrunden av den alltjämt stora efterfrågan för rustningsändamål tyder denna avmattning på en minskning i den privata investeringsbenägenheten.

Likartade tendenser har präglat den svenska utvecklingen. Sett i synnerhet mot bakgrunden av de prognoser som gjordes vid årsskiftet 1952/53 framstår 1953 som ett gynnsamt år. Enligt preliminära beräkningar har bruttonationalprodukten stigit med drygt 3 procent, och 1953 skiljer sig därmed förmånligt från perioden 1951—1952, då den årliga stegringen var lägre. Expansionsökningen under 1953 kan delvis tas som ett uttryck för att den svenska ekonomien anpassat sig efter det mera

normala marknadsläge som successivt inträtt sedan inflationen efter Koreakriget brutits. Under denna anpassning har skett en serie bakslag, som vid olika tidpunkter träffat skilda branscher. Den starkt stegrade efterfrågan efter Koreakrigets utbrott skapade lagerökningar som senare hämmade avsättningen. Sådana svårigheter drabbade först konsumtionsvaruindustrierna, främst textil och skodon, sedan skogsindustrierna och slutligen under 1953 verkstadsindustrien. Bakom den oförändrade totala industriproduktionen 1953 ligger sålunda en mellan olika branscher starkt varierande utveckling; konsumtionsvaruindustrien har ökat sin produktion med 5 procent, medan kapitalvaruindustriens minskat med 4 procent jämfört med 1952. Ökningen i nationalprodukten under året är beroende av ökningen i bostadsbyggandet, av jordbrukets bidrag, av handelns tjänster samt av expansionen i den offentliga sektorn.

Bestämmande för den totala produktionens omfattning på kort sikt är ej längre som under de tidigare efterkrigsåren de fysiska produktionsmöjligheterna utan efterfrågans storlek. Att utvecklingen under 1953 blivit bättre än beräknat har därför berott på att efterfrågan expanderat kraftigare än väntat. Den största ökningen faller på investeringarna inom landet (exklusive lagerförändringar), som stigit med ej mindre än 1 280 miljoner kronor i 1952 års priser eller med 11 procent. Den största delen härav utgöres av statliga och kommunala investeringar, som ökat med 17 procent. För statens del utgöres den största posten av investeringar för försvaret samt inom kommunikationsverken och vägväsendet, medan de kommunala investeringarna (inklusive investeringar inom kommunala bolag och stiftelser) främst gällt bostäder samt vatten- och avloppsledningar och därefter vägar och gator, hälso- och sjukvård samt skolor. Under 1953 utgjorde de offentliga investeringarna 44 procent av de totala investeringarna i landet mot 42 och 36 procent under 1952 resp. 1951. Det totala bostadsbyggandet har fortsatt att expandera, och antalet under året färdigställda lägenheter beräknas uppgå till omkring 50 000 mot cirka 45 000 under 1952. Också övriga privata investeringar har ökat, ehuru i långsammare takt. Ökningen gäller främst investeringar inom handel, samfärdsel och jordbruk, medan industriens investeringar minskat med 6 procent. Utrymme för dessa investeringsökningar har skapats dels genom stegringen i den totala produktionen, dels genom övergången från lageruppgygnad till lageravveckling.

Ökningen i den ekonomiska aktiviteten har skett inom ramen för ett stabilt pris- och inkomstläge. Kommerskollegii partiprisindex har sjunkit 3 procent under året, och konsumtionsprisindex har varit oförändrat. Inkomstökningen för fysiska personer har beräknats till i runt tal 3 procent. Eftersom den privata konsumtionen stigit i ungefär samma grad, kan

det personliga sparandet antas ha varit oförändrat under året. Detta be- styrkes också av att insättningsökningarna i sparbanker varit av unge- fär samma storleksordning som 1952. Det totala inhemska bruttospa- randet synes under året ha varit av ungefär samma storlek som under 1952. Samtidigt med de tidigare nämnda investeringsökningarna har in- trätt lagerförändringar, vilket medfört att de samlade bruttoinveste- ringarnas andel av bruttonationalprodukten snarast varit något lägre 1953 än under 1952.

Arbetsmarknaden har under året karakteriserats av relativt god ba- lans mellan efterfrågan och tillgång på arbetskraft, även om säsong- variationerna varit starkare än under 1952 — i synnerhet under årets första hälft. Sysselsättningen inom industrien har i genomsnitt varit 3 procent lägre, motsvarande ca 19 000 personer, än 1952 med en uppgång under senare delen av året. Den största nedgången redovisades hos verk- städerna med 9 procents minskning under tredje kvartalet jämfört med samma kvartal 1952. En återhämtning skedde emellertid under höst- månaderna, och vid årsslutet låg sysselsättningen på samma nivå som vid årets början. Det kan i detta sammanhang påpekas, att industriens oförändrade produktion med hänsyn till nämnda minskning i sysselsätt- ningen och till att treveckorssemestern under 1953 realiserades i dess helhet inneburit en inte oväsentlig stegring av produktiviteten.

I nationalbudgeten för 1953 förutsågs ett importöverskott på 1 100 miljoner kronor och ett underskott i bytesbalansen på över 400 miljoner kronor. Det faktiska importöverskottet har emellertid uppgått till en- dast 517 miljoner kronor. Orsaken till skillnaden mellan prognos och ut- fall hänför sig främst till exportens utveckling, vad både volym och priser beträffar. Exportvolymen har sålunda under året stigit med drygt 6 procent i stället för med 4 procent (enligt prognosen), och prisutveck- lingen innebar att försämringen av vårt bytesförhållande med utlandet stannade vid 4 procent i stället för beräknade 10 procent. Ökningen i ex- porten hänför sig i första hand till skogsprodukterna; exporten av trä- varor ökade sålunda med 25 procent och av massa med nära 35 procent och nådde därmed en större volym än under något tidigare efterkrigsår. Denna exportökning medförde en nedgång till normal nivå av de stora lager som upplagts under avsättningssvårigheterna 1952. Exporten av maskiner, instrument och transportmedel minskade med omkring en femtedel, vilket i stor utsträckning berodde på valutasvårigheter för handeln på sådana områden, där en bilateral utjämning krävs.

Det negativa saldot på handelsbalansen mer än uppväges av sjöfarts- nettot och övriga s. k. osynliga poster. Den slutliga beräkningen av bytesbalansens saldo föreligger ännu icke, men dess storleksordning bör

närma sig valutareservens ökning. Riksbankens valutareserv steg under året med 317 miljoner kronor, och samtidigt förbättrades affärsbankernas ställning gentemot utlandet med 23 miljoner kronor. Nettoinflödet av guld och valutor under året uppgick sålunda till 340 miljoner kronor, varav inte mindre än 283 miljoner kronor utgjordes av guld och US-dollar (inklusive 28 miljoner kronor erhållna under EPU-överenskommelsen). Valutareserven har med andra ord undergått en både kvantitativ och kvalitativ förstärkning. Vid bedömningen av utvecklingen under året bör dock hänsyn tagas till att en del av ökningen kan sägas vara "lånad" från 1952, nämligen i den mån ökningen av exporten möjliggjorts av lagerökningen särskilt av skogsprodukter under 1952. Huruvida importbehoven under 1953 totalt sett kan sägas ha varit lägre än normalt, är det däremot svårt att fälla något bestämt omdöme om. Utskottet vill i detta sammanhang erinra om vad utskottet anförde i sitt utlåtande nr 17/1953 om vikten av att förstärka valutareserven. Den ökning som ägt rum under åren 1951—1953 kompenserar den förlust i den tidigare valutareservens "realvärde" som inträtt genom prisstegringen, och valutareserven motsvarar nu värdet av 3—4 månaders import. Enligt utskottets mening kan den emellertid ännu icke anses ha erhållit en betryggande storlek. Utskottet avser att i ett senare utlåtande återkomma till denna fråga.

Nettoresultatet av riksbankens transaktioner under 1953 blev en minskning i likviditeten utanför riksbanken med 139 miljoner kronor att jämföras med en ökning under 1952 med 524 miljoner kronor och under 1951 med 768 miljoner kronor. Denna indragning av medel åstadkoms trots det likviditetstillskott på tillsammans 427 miljoner kronor som följde av valutainflödet och av nedgången i statliga myndigheters tillgodohavanden i riksbanken och återspeglar i huvudsak en minskning i riksbankens innehav av statspapper med 389 miljoner och av övriga obligationer med 65 miljoner. Resten av likviditetsminskningen, ca 110 miljoner kronor, hänför sig till riksbankens övriga transaktioner med marknaden. Såsom omnämnes i bankofullmäktiges berättelse rörande riksbankens tillstånd, rörelse och förvaltning under år 1953 (se utskottets memorial nr 1/1954, s. 6) övertog riksbanken i december 1953 från riksgäldskontoret skattkammarväxlar till ett belopp om sammanlagt 400 miljoner kronor för finansiering av riksgäldskontorets inlösnings av skattkammarväxlar hos affärsbankerna, vilket föranleddes av affärsbankernas kassapåfyllning inför årsskiftet. I januari innevarande år har dessa växlar inlösts av riksgäldskontoret, och någon annan ny upplåning i riksbanken från riksgäldskontorets sida har icke förekommit under 1953.

Läget på penning- och i synnerhet på kapitalmarknaden karakterisera-

des under början av 1953 av en viss stramhet, som emellertid efter halvårsskiftet efterträddes av en betydande likviditetsökning hos bankerna; även läget på kapitalmarknaden lättade under senare delen av året. Omsvängningen berodde i huvudsak på valutainströmningen och den statliga betalningsutvecklingen. Den statliga upplåningen skedde väsentligen i affärsbankerna, vilkas innehav av statspapper under året steg med 1 510 miljoner kronor. Inlåningsökningen under året uppgick till 1 447 miljoner kronor, medan utlåningen steg med 226 miljoner. Inlåningsöverskottet uppgick alltså till ca 1 200 miljoner. Genom denna likviditetsökning har bankerna numera, med ett par undantag, uppnått de likviditetskvoter som fastställdes i överenskommelsen 1952. Statistiken ger inte möjlighet att fastställa från vilka subjekt inlåningsökningen härrör. Av vad man vet om den ekonomiska utvecklingen i allmänhet — industriens minskade investeringsvilja och den på sina håll avsevärda lageravvecklingen — kan man dra slutsatsen, att en betydande del härrör från företag. En annan grupp av bankernas kunder som fått starkt förbättrad likviditet är kommunerna. Detta sammanhänger med att kommunernas skatteinkomster under 1953 varit ungefär 1 150 miljoner kronor högre än under 1952, beroende dels på den definitiva avräkningen för skatterna på 1951 års inkomster, dels på att den preliminära utbetalningen av skatt skett på grundval av den 1951 höjda inkomstnivån. Denna ändring i fråga om utbetalningen av kommunskattemedlen har även i hög grad påverkat det statliga lånebehovet. Under 1953 minskades det statliga sparandet, definierat som överskottet av löpande inkomster över löpande utgifter, med i runt tal 700 miljoner kronor, men denna minskning mer än uppväges av ökningen i kommunernas sparande. Totalt sett torde det offentliga sparandet under året ha ökat med uppskattningsvis 250—300 miljoner kronor.

Affärsbankernas utlåning till allmänheten har under 1953 ökat med omkring 225 miljoner kronor. En omläggning av statistiken under året försvårar bedömningen av hur denna utlåningsökning fördelat sig. Den analys, som företages härav i fullmäktiges berättelse (se utskottets memorial nr 1/1954, s. 8), visar dock, att minskningen i utlåningen till industrien torde ha varit obetydlig. Krediterna till gruppen handel och servicenäringar kan antagas ha ökat. Särskilt påfallande är ökningen i krediterna inom handeln med transportmedel, d. v. s. i första hand bilkrediter. Dessa förhållanden förtjänar att uppmärksammas, särskilt som en nedgång i krediterna till näringslivet hade väntats med hänsyn till såväl kreditrestriktionerna som den ekonomiska utvecklingen.

Affärsbankernas krediter till kommunerna har minskat kraftigt beroende på att affärsbankerna enligt de nedan behandlade överenskommel-

serna övertagit kommunernas byggnadskreditivgivning och att kommunerna under senare delen av året dels förbättrade sin likviditet, dels kunde låna på kapitalmarknaden. Överflyttningen av byggnadskreditivgivningen till affärsbankerna medförde en betydande ökning av deras lån till byggnads- och anläggningsverksamhet, medan samtidigt bostadskrediterna (främst inteckningslån i färdigställda fastigheter) gick ned genom avlyftning till kapitalmarknaden.

Under början av år 1953 mötte finansieringen av kommunernas lånebehov och av bostadsbyggandet speciella svårigheter. För att lösa härmed sammanhängande problem upptogs överläggningar mellan riksbanken och kreditinstituten, varvid överenskommelse träffades om komplettering och ändring av gällande överenskommelser. Dessa ändringar innebär i korthet, att bankerna i princip skulle ställa erforderliga byggnadskreditiv till förfogande, medan övriga kreditinstitut skulle medverka till snabbast möjliga avlyftning av kreditiven hos bankerna, sedan fastigheterna färdigställts. Såsom ovan nämnts har denna omläggning av bostadsbyggandets finansiering i betydande omfattning realiserats under hösten. I samband med dessa ändringar av överenskommelserna skedde en minskning av differensen mellan räntorna på kraftverks- och industriobligationslån å ena sidan och kommunala obligationslån å den andra.

Under hösten blev marknaden för långa lån avsevärt lättare genom att lättheten på penningmarknaden på olika vägar spred sig till kapitalmarknaden. Kommunernas och företagens förbättrade likviditet minskade deras behov att anlita den långa marknaden, och det förekom även att företag köpte in egna obligationer. Tidigare hade förväntningarna varit inställda på en räntestegring, men de inställdes — i synnerhet efter den nedan berörda diskontosänkningen — på en sänkning också av den långa räntan, vilket ledde till en ökad efterfrågan på långa lån. Försäkringsbolagen blev därmed även villiga att byta medellånga obligationer mot långa, samtidigt som bankernas benägenhet att köpa medellånga obligationer ökades.

Den 20 november 1953 sänkte riksbanken det officiella diskontot för växlar på högst tre månader från 3 procent till $2 \frac{3}{4}$ procent. Denna sänkning utgjorde bl. a. ett led i den politik, som under de två senaste åren förts i syfte att åvägabringa en uppdelning av kreditmarknaden i en penning- och en kapitalmarknad, och det betonades att diskontot framdeles borde vara knutet till penningmarknaden. Ett annat uttryck för denna politik har varit den relativt större andel av de totala placeringarna på kapitalmarknaden, som under de två senaste åren utgjorts av industri- och kraftverkslån. Dessa lånetyper uppgick sålunda netto under 1952 till 61 och under 1953 till 159 miljoner kronor mot endast

8 miljoner 1951. Härigenom avlyftes industriens i praktiken långa lån från bankerna, och en del av likviditetsökningen i bankerna är ett uttryck för denna strukturella omläggning.

Diskontosänkningen ledde inte till någon generell sänkning av de korta räntorna. Sparbankerna, postsparbanken och jordbrukskasserörelsen vidtog ej några förändringar i sina in- och utlåningsräntor. De enda nedjusteringar som företogs av affärsbankerna gällde lägsta växeldiskonto, räntesatserna för obligationsbelåning samt en sänkning av räntegottgörelsen för inlåning på uppsägningsräkning (från 1 procent till 3/4 procent), medan t. ex. räntan på kapital- och depositionsräkning bibehölls oförändrad. Riksgäldskontoret sänkte successivt diskontot på skattkammarväxlar med intill ett års löptid med 0,1—0,2 procent. Sänkningen av skattkammarväxelräntan ökade bankernas benägenhet att placera sina likvida medel i något längre papper, och därmed ökades även möjligheterna att medelst räntevariationer påverka bankernas kreditgivning. Någon utgiftsstimulerande effekt kan inte antas ha följt av diskontosänkningen, eftersom de räntor, som gäller för allmänheten, icke nämnvärt påverkades. Den väsentliga effekten torde i stället ha visat sig i förväntningar om en sänkning av den långa räntan och de spekulativa utbud, som detta medförde på kapitalmarknaden. Riksbanken utnyttjade situationen till en utförsäljning av bl. a. hypoteksobligationer.

Den statliga upplåningen har under året uppgått till 1 142 miljoner kronor, och den totala statsskulden uppgick vid årets slut till 13 852 miljoner kronor. Ökningen hänför sig helt till andra halvåret, och vad upplåningens placering beträffar har den till dominerande del skett i form av korta obligationer med ursprunglig löptid av högst 5 år (+ 1 649 milj. kr.), medan skattkammarväxlar nedgått med 850 miljoner och långa obligationer ökat med 373 miljoner kronor. Den andel av den totala statsskulden, som utgöres av lån med en återstående löptid av högst 1 år, uppgick den 31/12 1953 till 22 procent mot 25 procent året innan. Sker uppdelningen i stället efter lån, vars löptid uppgår till högst 5 år, blir motsvarande procenttal 39 resp. 35. En minskning har såsom tidigare nämnts inträtt i riksbankens innehav av statspapper med 389 miljoner. Den under året inträdda ökningen i "marknadens" innehav av statspapper hänför sig så gott som helt eller med 1 510 miljoner kronor (nominellt belopp) till affärsbankerna. Den placering av 373 miljoner kronor, som under året ägt rum på den långa marknaden, har således motsvarats av försäljning av obligationer med kort återstående löptid till bankerna, varför någon nettoökning av kapitalmarknadsinstitutionernas innehav av statsobligationer inte ägt rum under året.

Målet för den ekonomiska politiken har under det gångna året liksom

tidigare varit full sysselsättning och en stabilisering av penningvärdet. Denna målsättning har kunnat realiseras under 1953. Även den utvidgning av det allmännas investeringar, som påyrkats av 1950 års långtidsutredning, har i betydande grad förverkligats. Den betydelse, som den förda penningpolitiken haft för denna utveckling, är visserligen svår att mera exakt fastställa. Den minskade investeringsbenägenheten inom den privata sektorn torde i första hand bero av dämpningen i den internationella konjunkturen. Att ökningen av bostadsbyggandet och av de offentliga investeringarna kunnat äga rum utan några inflationspåfrestningar, måste dock enligt utskottets mening i hög grad tillskrivas den förda kreditpolitiken. Bankernas ökade likviditet har sålunda inte medfört någon kreditexpansion till den enskilda sektorn. Erfarenheterna av kreditrestriktionerna under 1952—1953 torde även ha skapat en höjd likviditetsvärdering hos företagen och därmed begränsat den stimulans till utgiftsökningar, som den förbättrade likviditeten på olika håll inom näringslivet eljest kunde ha medfört.

Det förhållandet att den statliga upplåningen väsentligen ägt rum i affärsbankerna har på vissa håll blivit föremål för kritik. I detta sammanhang vill utskottet erinra om att en av orsakerna till att ifrågavarande upplåning inte i större omfattning placerats på kapitalmarknaden, är den prioritering, som på denna marknad skett av bostadslån samt industri- och kraftverkslån. Det är här, såsom tidigare påpekats, fråga om en strukturell omläggning, som även på längre sikt syftar till en ökning av affärsbankernas likviditet. I den mån kritiken inte gäller denna omläggning utan i stället innebär en rekommendation att hela eller större delen av den statliga upplåningen borde ha placerats på kapitalmarknaden, vill utskottet framhålla, att en sådan ståndpunkt knappast låter sig förena med den fördelning av de reala resursernas användning, som godtagits av riksdagen, framför allt beträffande ökningen av bostadsproduktionen samt de kommunala och statliga investeringarna. De lånebehov, som vid en placering av den statliga upplåningen på kapitalmarknaden skulle ha trängts undan — d. v. s. i första hand fastighets- och kommunlån — torde inte ha kunnat tillgodoses på annat håll på marknaden, därest icke bankerna skulle ha påtagit sig den långa kreditgivningen. Detta skulle ha stritt såväl mot banklagen som mot den nyssnämnda strukturella omläggningen. Utskottet finner det heller inte utrett, under vilka betingelser en eventuell höjning av den långa räntan skulle ha kunnat medföra en sådan ökning av utbudet på kapitalmarknaden — främst då genom en överflyttning av medel från affärsbankerna — att här antydda problem skulle ha fått en lösning. Därtill kommer att en räntehöj-

ning av erforderlig storlek inte hade låtit sig förena med den förda stabiliseringspolitiken.

Vad i detta ärende förekommit har utskottet härigenom velat för riksdagen

omförmåla.

2:o)

Protokoll och berättelser.

Vid granskning av ovannämnda protokoll och berättelser har utskottet i övrigt icke funnit något förhållande, som påkallat särskilt yttrande från utskottets sida; vilket utskottet härmed får för riksdagen

anmäla.

3:o)

Ansvarsfrihet för fullmäktige i riksbanken.

Efter granskning av riksbankens räkenskaper för år 1952 har riksdagens revisorer i sin därom avgivna berättelse meddelat, att de för sin del ansåge, att ansvarsfrihet borde beviljas fullmäktige i riksbanken.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att med avseende å riksbankens tillstånd, styrelse och förvaltning under den tid, granskningen omfattat, utskottet ej funnit anledning till erinran samt att utskottet för sin del anser, att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att ansvarsfrihet må beviljas fullmäktige i riksbanken *dels* för förvaltningen under år 1952 av bankens såväl huvudkontor som samtliga avdelningskontor i orterna, *dels ock* för de beslut och åtgärder, som finnes antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1953 till och med den 9 januari innevarande år.

4:o)

Ansvarsfrihet för fullmäktige i riksgäldskontoret.

Revisorerna har för sin del tillstyrkt, att ansvarsfrihet måtte beviljas fullmäktige i riksgäldskontoret för den tid, revisionen omfattat.

I enlighet med föreskriften i § 4 av den för utskottet gällande instruktionen vill utskottet meddela, att med avseende å riksgäldskontorets ställning och förvaltning under den tid, granskningen omfattat, utskottet ej

funnit anledning till erinran samt att utskottet för sin del anser, att ansvarsfrihet bör beviljas fullmäktige.

Utskottet hemställer alltså,

att fullmäktige i riksgäldskontoret må tillerkännas ansvarsfrihet ej mindre för den av riksdagens revisorer granskade förvaltningen av riksgäldskontoret under tiden 1 juli 1952—30 juni 1953 än även för alla beslut och åtgärder, som finnes antecknade i fullmäktiges protokoll från och med den 10 januari 1953 till och med den 9 januari innevarande år.

Stockholm den 2 mars 1954.

På bankoutskottets vägnar:

FRANS SEVERIN.

Närvarande:

från första kammaren: herrar Ewerlöf, Sundvik, Fahlander, De Geer, Mogård, Boo, Eliasson och Svärd;

från andra kammaren: herrar Severin i Stockholm, Schmidt, Nilsson i Landskrona, Sköldin, Dickson, Gustafson i Göteborg, Gavelin och Persson i Norrby.

Reservation

av herrar *Ewerlöf, De Geer, Svärd, Schmidt, Dickson* och *Gustafson* i Göteborg, vilka ansett, att utskottets utlåtande under punkten 1:o bort ha följande lydelse:

Valuta- och penningpolitiken.

Utskottet konstaterar med tillfredsställelse, att den ekonomiska utvecklingen i Sverige under fjolåret i vissa hänseenden fick ett gynnsammare förlopp än som i allmänhet förutsetts. Särskilt gäller detta utrikeshandeln och betalningsbalansen. Konjunktursvängningen för skogsprodukter gjorde, att exporten fick större volym och betingade bättre priser än beräknat, medan importen blev mindre omfattande än förhandsuppskattningarna givit vid handen. Som följd härav blev det möjligt icke endast att undvika den av nationalbudgetdelegationen förutsagda bety-

dande avtappningen av valutareserven utan även att kvantitativt och kvalitativt stärka landets tillgångar av internationella betalningsmedel.

Av bankofullmäktiges berättelse framgår emellertid, att denna förbättring av vår yttre ekonomiska ställning till stor del kan föras tillbaka på orsaker av engångsnatur. Viktigast var måhända den förskjutning i bytesvillkoren, som under fjolåret skedde till förmån för alla de västeuropeiska industriländerna och av vilken sålunda även vårt land blev delaktigt. Vidare synas avsevärda förändringar ha ägt rum i lagerhållningen inom Sverige och av svenska varor utomlands. Delvis torde visserligen lagerförändringarna ha motverkat varandra, men slutresultatet innebar dock en lättnad i det svenska valutaläget. Sålunda minskades exportlagren i Sverige av skogsprodukter, samtidigt som våra egna förråd av vissa stora importvaror, exempelvis kol och järn, nedbringades.

Den omständigheten, att valutareserven *dels* ökats med ca 340 milj. kr., *dels* fått ett högre realvärde såsom följd av att importpriserna gått ned med 8 procent, är i och för sig tillfredsställande, men innebär icke, att denna reserv nu fått en betryggande storlek. Utskottet avser att i ett senare utlåtande återkomma till detta förhållande.

Redan inflödet av valutor var ägnat att medföra en lättare tendens på kreditmarknaden. Den markanta likviditetsökning inom näringslivet, som kännetecknade utvecklingen under fjolåret, förklaras emellertid till väsentlig del av andra, rent interna förhållanden, närmare bestämt det betydande statliga utgiftsoverskottet och sättet för dess finansiering. Under fjolåret ökades investeringarna i Sverige med 11 procent eller 1 280 milj. kr. i 1952 års priser. De offentliga investeringarna ökades med 17 procent, och den offentliga sektorns andel i de totala investeringarna steg därmed till 44 procent mot 42 och 36 procent under 1952 resp. 1951.

Från finansministerns sida uttalades såväl i 1953 års statsverksproposition som i samma års proposition angående komplettering av riksstatsförslaget den förhoppningen, att kapitalmarknaden skulle äga förmåga att absorbera den omfattande statliga upplåning, som förutsågs för år 1953 och som för övrigt redan delvis påbörjats, när kompletteringspropositionen framlades.

Riksbanksfullmäktiges berättelse ger emellertid vid handen, att fjolårets statliga upplåningsbehov ingalunda kunnat tillgodoses å kapitalmarknaden. Den utväg som i stället anlätades innebar, att affärsbankerna övertogo kortfristiga statspapper till högst betydande belopp. De statliga utgiftsoverskotten medförde en successiv ökning av likviditeten inom samhällsekonomin. Då samtidigt den industriella investeringsverk-

samheten gick tillbaka, en viss lageravveckling ägde rum och ett nettotillskott av valutor skedde till näringslivet, kommo dessa likvida medel att företrädesvis uppsamlas på bankräkningar och sålunda ta sig uttryck i kraftigt ökade insättarbehållningar. Totalt steg inlåningen i affärsbankerna med 14 procent. Denna stegring var endast obetydligt mindre än under det utpräglade inflationsåret 1951, då den uppgick till 18 procent.

Den ökade likviditeten inom näringslivet synes visserligen icke ha utlöst någon omedelbart utgiftsstegrande effekt men måste betyda, att nya risker för en inflatorisk utveckling ha tillkommit, risker som kunna aktualiseras om och i den mån allmänheten vill förfoga över de innesående medlen. Genom överenskommelse med bankerna om vissa likviditetskvoter eller genom lagfästade kassareservbestämmelser kan riksbanken hindra bankerna från att utnyttja sin likviditet för en ökad kreditgivning till allmänheten, men på denna väg kunna icke rörelserna å allmänhetens egna banktillgodohavanden bemästras.

Den uppfattningen har kommit till uttryck, att den förhöjning av affärsbankernas likviditet, som det ökade innehavet av korta statspapper innebär, i och för sig varit önskelig och ägnad att närma de svenska affärsbankernas struktur till den, som utmärker det kommersiella bankväsendet i vissa främmande länder. Oavsett vad man vill vinna härmed torde dock vara klart, att en kraftig strukturförändring av vårt bankväsen, uppkommen genom ovan angivna finansieringsmetod, näppeligen kan genomföras på kort sikt utan påtagliga olägenheter. Icke minst skulle detta bli fallet om en sådan politik skulle fortsättas två eller flera år i följd.

Från och med den 20 november sänkte riksbanken det officiella diskontot för växlar på högst 3 månader från 3 till 2 $\frac{3}{4}$ procent samt vidtog en motsvarande nedjustering av räntesatserna för vissa korta lån. Från riksbankens sida betonades, att åtgärden i första hand vore avsedd att påverka ränteläget på marknaden för korta krediter, medan däremot banken inte räknade med att läget på kapitalmarknaden skulle påverkas annat än mera indirekt över penningmarknaden. Även om avsikten med diskontosänkningen sålunda var att åstadkomma en viss nedgång i de korta räntorna, förstärkte dock denna åtgärd en redan tidigare framträdande tendens till kursätstramning för långa lån, varigenom en viss, om ock obetydlig, minskning av den effektiva förräntningen av äldre statslån kunde inregistreras. Diskontosänkningen synes allmänt ha uppfattats såsom ett förebud om en ytterligare lättnad på kapitalmarknaden. I det rådande läget var åtgärden så till vida överraskande, som billigare krediter i och för sig ej äro förenliga med en restriktiv politik.

Diskontosänkningen kan därför endast försvaras, om den är att uppfatta såsom en anvisning om att riksbanken för framtiden är beredd att över hela fältet föra en mera rörlig räntepolitik, anpassad till det ekonomiska lägets krav.

Enligt utskottets uppfattning har den kortfristiga statliga upplåningen sålunda medfört å ena sidan avsevärda risker för penningvärdet och å andra sidan vissa ännu icke överskådliga verkningar för kreditmarknadens struktur. Dessa konsekvenser hade enligt utskottets mening kunnat undvikas, därest riksbanken under en följd av år fört en smidigare kreditpolitik med en efter lägets krav anpassad ränta. Därigenom hade kapitalmarknadens kapacitet säkerligen kunnat avsevärt ökas och ett vida större utrymme kunnat beredas för en långsiktig upplåning. Med den stigande inkomstnivån i landet borde det ha varit möjligt, i varje fall med en moderatare skattepolitik, att intressera jämväl enskilda sparare att placera medel i långfristiga obligationer, något som nu, bortsett från premielånen, i stort sett icke synes vara fallet. En sådan politik kan icke improviseras, men den har konsekvent hävdats i reservationsvis framförda yrkanden under de gångna åren.

Vad i detta ämne förekommit har utskottet härigenom velat för riksdagen omförmäla.